

ארנריית הלבנון - צמח חדש לישראל ולחרמון

אורי פרגמן-ספיר, מנהל מדעי בגן הבוטני האוניברסיטאי - ירושלים

fragman@botanic.co.il

שאולי בקרמן, בוטנאי חובב ואיש שטח shulb1111@gmail.com

אוכלוסיה של מין **ארנריה** לא מזוהה נמצאה במצוק מצפה שלגים בחרמון ב-2009. לאחר מעקב של כמה שנים ובדיקה בספרות ובעשביות, הצמח הוגדר כ**ארנריית הלבנון** *Arenaria libanotica* Kotschy (ציפורניים). הצמח חדש לא רק לארץ, אלא לרכס החרמון כולו. בכתבה ניתנים תיאור הצמח, התפוצה והאקולוגיה. היות שהצמחים במצוק מצפה שלגים מעט שונים מתיאור המין בפלורות, נדונה השאלה האם אוכלוסיה זו יכולה להשתייך לתת-מין חדש או אף למין חדש.

סיפור המציאה

בקיץ 2009 ביקרנו במצוק שמתחת למצפה שלגים נ.צ. 33.317909, 35.807946. המצוק וסביבתו ברום של 2150-2200 מ' סיפקו מספר מציאות מרגשות, ביניהן **בולנתוס שעיר, אלקנה מזרחית, הרקליאון נמוך וזהבית הבצלצולים**, כולם צמחים נדירים מאד בחרמון הישראלי, כאלה האופייניים לרום גבוה יותר בחרמון הסורי והלבנוני. את עיננו צד צמח רב-שנתי ממשפחת הציפורניים לו פרחים לבנים צחורים וגבעולים דקים וארוכים. הצמח גדל ממש על קיר המצוק האנכי ויצא מתוך חריצים קטנים מאד.

ארנריית הלבנון

מימין - הצמח במצוק מצפה שלגים. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 20-6-2012
 במרכז - הפרחים לבנים-צחורים, מצוק מצפה שלגים. צילם: אורי פרגמן-ספיר ©, 13-7-2011
 משמאל - הגבעולים דקים וארוכים, מצוק מצפה שלגים. צילם - אורי פרגמן-ספיר ©, 13-7-2011
להגדלה - לחצו על התמונות

בבדיקה ראשונית שיערנו כי מדובר במין של **צללית**, אולם לא מצאנו אף מין של **צללית** בארץ שמתאים לו ובבדיקה מעמיקה יותר גילינו כי מדובר למעשה במין של **ארנריה**, מכיוון שהעלים דמויי ביצה ולא צרים, והפרי נפתח בשש קשוות. סריקה של הפלורה של טורקיה לא הובילה לאף מין המתאים בתכונותיו לצמח שמצאנו. ואולם, בפלורה של סוריה ולבנון (Mouterde, 1966) מצאנו מין מתאים - **ארנריית הלבנון** *Arenaria libanotica* Kotschy, צמח שתואר על ידי קוטשי (Kotschy, 1867) ב-Flora orientalis, היא הפלורה המפורסמת של בואסיה (Boissier), בה תוארו אלפי צמחים מאזורנו. הצמחים תועדו על ידינו בצילומים רבים לאורך כמה עונות וכמה שנים, חלקם מצורפים למאמר זה. כמו כן הופקדו שני גיליונות בעשביה הלאומית באוניברסיטה העברית, שמספרם 132364 ו-132366. לא נמצאו גיליונות אחרים של מין זה בעשביה בירושלים.

ארנריית הלבנון

מימין - העלים דמויי ביצה. מצוק מצפה שלגים. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 22-6-2012
משמאל - הפרי נפתח בשש קשוות. מצוק מצפה שלגים. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 22-6-2012
להגדלה - לחצו על התמונות

תיאור הצמח

ארנריית הלבנון היא צמח עשבוני רב-שנתי היוצר כרית עלים צפופה וקטנה לאחר הפשרת השלגים. העלים אזמלניים -ביצניים, מחודדים וחסרי פטוטרת (בניגוד לעלי **ארנריית הסלעים** בעלי הפטוטרת). מאוחר יותר ולא לפני יוני מתפתחים הגבעולים הפורחים, אלה דקים מאד וישרים ומשנים זוויית במפרקים העליונים שלהם. תכונה זו מתעצמת עוד יותר בשלב הפרי, בו נראה הצמח כסבך של גבעולים ישרים וזווייתיים יבשים. אורך הגבעולים 6-17 ס"מ והם מסועפים מעט בחלק העליון. הפרחים ערוכים בודדים על עוקצים ארוכים (25-40 מ"מ) בקצות הגבעולים. הגביע בן חמש אונות מחודדות שאורכן 2-3 מ"מ, חמשת עלי הכותרת לבנים צחורים, ארוכים ובולטים באופן ניכר מהגביע, אורכם 5-6 מ"מ. הכותרת פעמונית בזמן הפריחה. לאחר הפריחה הכותרת קמלה ומתפתחים בגביעים הלקטים כדוריים שבראשם שש שיני פתיחה מהן מופצים הזרעים. הזרעים מגובשים, דמויי כליה, אורכם $1/2$ - $2/3$ מ"מ.

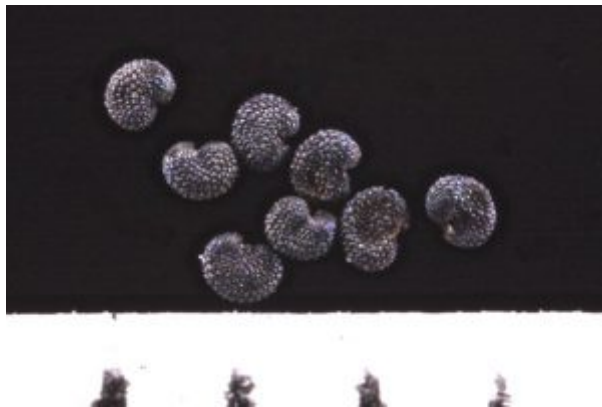

ארנריית הלבנון

מימין - העלים התחתונים צפופים. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 1-9-2009
במרכז - הצמח הפורה נראה כסבך של של גבעולים ישרים בזוויות שונות. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 1-9-2009
משמאל - הגבעולים דקים, ישרים ומשנים זווית במפרקים. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 21-7-2009

להגדלה - לחצו על התמונות

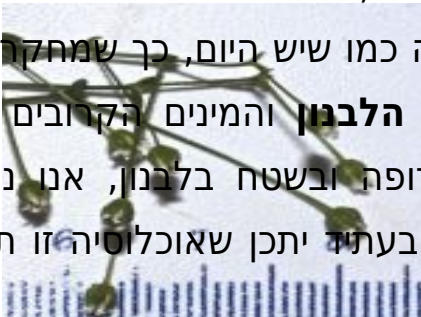
ארנריית הלבנון

מימין - הכותרת לבנה וארוכה מהגביע. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 22-6-2012
משמאל - הזרעים מגובששים, דמויי כליה. צילם: שמעון כהן-סיוון ©, 25-7-2012

להגדלה - לחצו על התמונות

סיסטמטיקה

הצמחים במצפה שלגים בחרמון שונים בשתי תכונות מהתיאור של Mouterde מלבנון - הגבעולים שלהם קרחים ולא שעירים-בלוטיים והעלים הראשונים התחתונים שלהם אינם סרגליים. בשל כך המחבר השלישי (ש.כ.ס.) סבור שלא מדובר ב**ארנריית הלבנון** אלא במין אחר. יש לזכור כי **ארנריית הלבנון**, כמו רוב המינים באזורנו, תוארה לפי צמח אחד במאה ה-19 בתקופה בה לא היתה הבנה של גנטיקה ואקולוגיה כמו שיש היום, כך שמחקר נוסף נחוץ על מנת להבין את השונות באוכלוסיות **ארנריית הלבנון** והמינים הקרובים אליה ברכסי אזורנו. עד שמחקר כזה יתקיים בעשביות באירופה ובשטח בלבנון, אנו נתייחס לאוכלוסיה שלנו במצפה שלגים כאל **ארנריית הלבנון**. בעתיד יתכן שאוכלוסיה זו תתואר כתת-מין חדש או אף כמין חדש.

תפוצה ובית גידול

הצמח נחשב עד כה כאנדמי להרי הלבנון, בהם נמצא באתרים רבים (Mouterde, 1966). המציאה בחרמון, המדווחת כאן לראשונה, מרחיבה את תפוצתו של המין דרומה. סביר

שהצמח ימצא בעתיד גם ברכס מול הלבנון. הצמח מתואר על ידי מוטרד בלבנון מדולינות וסלעים (Mouterde, 1966) ולא ממצוקים כפי שמופיע בארץ. יתכן והאוכלוסיה הדרומית ביותר של המין שורדת במצוק המעניק לסדקים שבו רטיבות רבה יותר.

מצוק מצפה שלגים

כאמור מצוק מצפה שלגים מיוחד ברום הגבוה שלו ובהיותו מקלט למינים הנפוצים ברום גבוה יותר בחרמון, בהרי מול הלבנון והלבנון. מצוק זה הוא האתר היחיד בארץ למינים אלה. יש חשיבות לקיים סקר יסודי באתר וניטור כל אוכלוסיות מינים מיוחדים אלו והכרזה על המצוק ובסביבתו כ"נקודה חמה" של מינים נדירים מאד. מיני החרמון הנדירים מאד אינם נכללים בספר האדום ושמורת החרמון אינה שמורה מוכרזת עדיין. בשל כך יש חשיבות גדולה במיוחד ליידוע על חשיבות האתר ואוצרותיו ברשות הטבע והגנים ובצה"ל.

מגדיר מעודכן למיני הארנריה בארץ (מבוסס על פינברון ודנין, 1991)

- 1** עשבים רב-שנתיים הגדלים במצוקים מוצלים, הכותרת ארוכה מהגביע ← **2**
- עשבים חד-שנתיים, הכותרת קצרה מהגביע או שווה לו ← **3**
- 2** העלים התחתונים בעלי פטוטר ברורה, צמחים שעירים בלוטיים, הגבעולים הפורחים מסועפים מאד, עוקצי הפרחים קצרים (10-20 מ"מ). צמחים של החרמון, הגליל העליון והרי יהודה ← **ארנריית הסלעים**
- העלים חסרי פטוטר, צמחים קרחים או מקריחים, הגבעולים הפורחים מסועפים מעט, עוקצי הפרחים ארוכים (20-35 מ"מ) וזוויתיים, צמחים של החרמון הגבוה ← **ארנריית**

הלבנון

- 3** עוקצי הפרחים נימיים וארוכים (15-30 מ"מ), העלים אזמלניים ← **ארנריה נימית**
- עוקצי הפרחים קצרים יותר (2-12 מ"מ), הגביע שעיר, העלים דמויי ביצה ← **4**
- 4** אורך הגביע 2.5-3 מ"מ, אורך הזרע כ-0.5 מ"מ, צמחים ים-תיכוניים נפוצים ←

ארנריה מצויה

- אורך הגביע 4-5 מ"מ, אורך הזרע כ-1 מ"מ, צמחים של החרמון הגבוה ← **ארנריה**

חרמונית

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי בר בארץ ישראל. כנה, ירושלים.

Kotschy 1867 Boissier E (ed.) Flora orientalis 1: 699.

Mouterde P 1966 Nouvelle Flore du Liban et de la Syria 1: 471.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: פרגמן-ספיר א ובקרמן ש 2017 ארנריית הלבנון - צמח חדש לישראל ולחרמון,
כתב-עת "כלנית" מספר 4.

[ארנריית הלבנון - צמח חדש לישראל ולחרמון](#)

עוד בכלנית על גילויי צמחים בחרמון

[בואסיירה מצוייצת - צמח חדש לחרמון הישראלי](#)
[יורניה דו-קרנית נתגלתה ליד הרכבל תחתון בחרמון](#)
[סיגל קטן התגלה בצפון הגולן ובחרמון ההררי](#)